

MITJANS DE COMUNICACIÓ I LITERATURA DE CONSUM

RESUM

Literatura i mitjans de comunicació estan separats pel vast territori del consum, fer un programa literari a la televisió porta molts maldecaps i la relació dels escriptors amb la televisió és ambigua, des de la base que la presència en aquesta no garanteix res.

ABSTRACT

Literature and the media are set aside by the vast territory of consumption: conducting a literary programme on television entails many headaches and then, there is this ambiguous relationship between writers and television based on the assumption that the presence of the former on television is no guarantee at all.

El fet de barrejar consum i literatura genera malfiança entre els culturalistes. No barrejar consum i mitjans de comunicació en genera entre els mediàtics. Literatura i mitjans de comunicació, doncs, estan separats pel vast territori del consum. Una novel·la o un autor de culte poden acréixer la seva llegenda com més ocults siguin. Un programa de televisió ocult és un programa mort. Els mitjans de comunicació treballen en temps real, sobretot els audiovisuals. La literatura, com d'altres arts de l'esperit, té una cocció lenta i un consum que es pot projectar en el temps històric. En la recepció literària el consum material és independent del consum intel·lectual. Un comprador de llibres no és necessàriament un lector. En canvi, un teleespectador, sigui crític o entregat, s'ho miri a consciència o endormiscat, és sempre un gra de sorra en la vasta platja de l'audiència.

És per això que hi ha tants prejudicis a l'hora de relacionar llibres i televisió, quan en realitat estem parlant de dos suports equivalents, dues finestres, dos mitjancers dels humans amb la realitat. Els llibres, de Gutenberg ençà, ens serveixen relats, mites, llegendes, coneixements i experiències creades virtualment a través del llenguatge verbal. Les televisions, de poc abans de McLuhan ençà, ens serveixen relats, mites, llegendes, coneixements i experiències creades virtualment a través del llenguatge audiovisual. És absurd contraposar llibres i teles, per bé que els dos llenguatges són diferents. També és del tot absurd dimonitzar la tele i divinitzar el llibre o viceversa. Hi ha, hi ha hagut i hi haurà llibres escombraries i televisió sublim. Certament, la convivència de tots dos suports no és senzilla, però ¿quina convivència és senzilla?

Si per literatura de consum s'entén la novel·la de fulletó del dinou cal dir que avui el seu mercat està pràcticament monopolitzat pels *culebrons* televisius. Les "pàgines viscudes" d'avui són reportatges documentals i els famosos "bestiaris" semblen patrimoni del National Geographic. Si, en canvi, per literatura de consum entenem la novel·la de gènere la cosa ja està més equilibrada. Hi ha sèries televisives de gènere negre, d'aventures, juvenils o de ciència ficció, però en tots aquests camps la producció literària no només no s'atura, sinó que sovint lidera l'audiovisual.

Molts dels grans fenòmens mediàtics en l'espai audiovisual de ficció són adaptacions d'obres literàries. Pel que fa a la capacitat d'experimentació, no cal dir que els mitjans de comunicació són conservadors per definició, fins al punt que només arrisquen sobre fórmules que prèviament hagin demostrat el seu rendiment. En aquest flanc, la literatura és capdavantera. El risc és patrimoni dels minoritaris.

Per tot això, el fet de fer un programa literari a la televisió porta molts maldecaps. ¿Qui hi ha de sortir? ¿Només els novel·listes més coneguts? ¿També els poetes més desconeguts? ¿I els dits mediàtics? Naturalment, hi ha opinions per a tots els gustos. En un article a l'*Avui* el veterà escriptor Estanislau Torres –guanyador del premi Sant Jordi de novel·la fa 40 anys– protesta perquè determinats escriptors “ben aprofitables”, com ell mateix, no surten mai a la tele. El que l'empeny a reivindicar-se així són unes declaracions meves al dominical de l'*Avui* on deia que al programa literari del Canal 33 *Alexandria* no convidem autors dels dits “mediàtics” perquè aquests ja tenen el seu espai en programes magazin més generalistes. A Torres, ja li sembla bé que Andreu Buenafuente, Tomàs Molina o Toni Albà –per citar només els que ell cita– no surtin a l'*Alexandria*, però troba que els escriptors no mediàtics que hi surten –ell cita Quim Monzó, Emili Teixidor, Isabel-Clara Simó i Carme Riera– formen un grup excloent i que n'hi ha molts d'altres, com ell mateix, que no hi surten mai. Aquesta queixa d'en Torres, tan impúdica com legítima, s'inscriu en una variant cada cop més popular de la “cultura de l'aigua” que podríem anomenar “cultura de la llàgrima”, però alhora resulta força reveladora a l'hora de valorar les relacions dels escriptors amb la televisió.

A finals de juny s'emetrà l'últim *Alexandria*, protagonitzat per l'autor mexicà Carlos Fuentes, de manera que ja es pot fer balanç de les 48 edicions del programa: 48 entrevistats principals –dels quals 29 catalanoescriptors, 36 catalanoparlants, 43 catalanooients–, 112 entrevistats en format més breu, 42 llibreries visitades per l'Eloi Vila i 211 llibres recomanats per autors, llibreters, lectors il·lustres i els col·laboradors del programa. D'entrada, l'únic criteri que hem seguit, amb en Lluís Cuevas, a l'hora de convidar autors ha estat el de la qualitat literària. Un criteri subjectiu i discutible, com tota tria, però que partia d'un pressupòsit clar: *Alexandria* no havia de ser un programa de llibres, sinó literari. És per això que ens hem centrat en la literatura de creació. Si en Buenafuente s'hagués despenjat amb una novel·la, igual com ho van fer en el seu dia Àngel Casas o Josep Maria Bachs, hauria entrat en el nostre camp d'interessos. Tampoc no hem sovintejat els assagistes, més habituals en altres espais com *Millennium*, *Àgora* o *La nit al dia*, i quan els hem atès –Susan Sontag, Joan Triadú o Miquel de Palol– ha estat perquè també presentaven altres obres de creació. Els escriptors que, per la seva popularitat, són també requerits per programes generalistes –Ferran Torrent, Quim Monzó o Maruja Torres– no han deixat de passar per *Alexandria*. Ens hem limitat a parlar amb ells del que escriuen, sense incitar-los a escudar-se en el personatge que la televisió sovint els empeny a adoptar. Finalment, hem tingut el plaer de conversar amb autors reticents al mitjà com Juan Marsé, Albert Sánchez Piñol o Tom Sharpe, el qual odia la tele d'una manera radical, sobretot des que va patir una angina de pit en directe a Prado del Rey.

Els escriptors tenim una relació ambigua amb la televisió. Els que més la critiquen són els que més es deixen per sortir-hi. En tota aquesta temporada només un autor, el poeta Enric Casasses, ha declinat amablement la invitació a sortir a *Alexandria*. La posició habitual és la

Màrius Serra.

d'Estanislau Torres. Però el qui-no-plora-no-mama d'aquesta nova cultura de la llàgrima no té aturador. Els vuit signants del manifest-rebequeria de Sant Jordi (Bosch, Lienas, Porcel, Riera, Saladrigas, Simó, Teixidor, Torrent) es queixaven d'una manca d'atenció dels mitjans de comunicació. I, no obstant això, tots vuit formarien part del grup excoient que Estanislau Torres denuncia, perquè vuit sobre vuit han sortit al programa. Tothom sap que els objectius, un cop assolits, perden interès. Potser per això Alfred Bosch va dir a *El matí de Catalunya Ràdio* que el seu (doble) pas per *Alexandria* estava molt bé però que els programes "del ghetto" no comptaven. ¿Què en pensaria Torres? La petita polèmica que va provocar aquell manifest va permetre a Bosch de passejar-se per uns quants programes més. De fet, quatre dels vuit escriptors que inicialment van signar el manifest han treballat en algun moment a la televisió. Si mediàtic és qui treballa als mitjans: ¿ho seria algú que ha escrit de sempre en revistes i diaris, ha fet i fa seccions a diverses ràdios i ha passejat el seu barbó per Sant Cugat i Sant Joan Despi? Recordo Baltasar Porcel, anys enre-re, a la tele en blanc i negre del menjador de casa quan La 2 encara era l'UHF; el recordo més endavant, acolorit pels tons càlids de la Mediterrània, parlant dels costums sexuals dels antics grecs; fins i tot em ve al cap d'haver-lo vist davant d'un *homàric* (sic) Verdaguer. I, no obstant això, malgrat tot aquest historial mediàtic, no ens va tremolar el pols a l'hora de convidar-lo a parlar-nos de les seves novel·les, igual com no vam dubtar de fer-ho amb Julià de Jòdar, que no devia haver sortit en sa vida a la tele.

El fet de sortir a la tele no garanteix res. Pot fer que el públic no lector situï la faç d'un escriptor a la constel·lació de gent famosa. ¿I què? Com a molt, el dia de Sant Jordi la gent que mai no entra a les llibreries farà cua per demanar-li que els estampi un autògraf al llibre que compraran, davant l'enveja dels col·legues escuats que des d'aquell mateix moment ja començaran a plantejar-se de fer un nou manifest en contra dels triomfadors de la diada, tot denunciant la comercialitat de Sant Jordi. Però aquesta transacció de l'autògraf sovint mor aquí. Un comprador de llibres no és un lector. Els lectors no es consoliden ni a la tele ni a Sant Jordi. Els lectors es guanyen un per un. A la llibreria. A la biblioteca. Llegint i fent llegir. La resta no és literatura.